

ЖОРСТОКЕ ПОВОДЖЕННЯ З ДІТЬМИ В УКРАЇНСЬКИХ СІМ'ЯХ: ЧИННИКИ ТА ПРИКЛАДИ

У статті розглядається проблема жорстокого поводження з дітьми. Визначено основні причини насильства та недбалого ставлення до дітей, розглядається вплив жорстокого поводження на розвиток дитини. Представлені результати вивчення випадків жорстокого поводження з дітьми в українських сім'ях дозволяють зробити висновок про потребу зміни соціальної політики у даній галузі.

Вступ

Про жорстоке поводження з дітьми та домашнє насильство відомо з давніх-давен. Проте дослідження, присвячені цій проблемі, з'явилися нещодавно: тривалий час факт існування і поширеності проблеми взагалі заперечувався [1, с. 351; 2, с. 16]. І як наслідок можна констатувати відсутність статистичного обліку фактів жорстокого поводження батьків з дітьми, низький рівень знань щодо цієї проблеми у спеціалістів, які повсякденно спостерігають подібне явище.

Останнім часом зростає кількість випадків жорстокого поводження, про які стає відомо.

І всупереч поширеній думці насильниками частіше є не незнайомці, а родичі й люди, яких дитина знає і яким довіряє [3, с. 78; 4, с. 66]. Проте і сьогодні точно визначити рівень поширення жорстокого поводження з дітьми у сім'ях неможливо. Діти часто соромляться або бояться розповісти про те, що над ними знушаються [5, с. 7]. Основними причинами незвернення дітей до правоохоронних органів вважають: страх помсти насильника, сором перед оточенням, невіру в можливість правоохоронних органів, небажання проходити огляд після сексуального насильства [4, с. 73]. Іноді діти просто не знають іншого ставлення до себе, а через те вважають його нормою.

За даними дослідження центру «Соціальний моніторинг», проведеного 2000 р., 48 % опитаних дітей вважають, що права дітей в Україні порушуються досить часто. Кожен четвертий з опитаних був свідком, як порушувалися права інших дітей, майже кожна восьма дитина особисто відчула порушення своїх прав. Одним з аспектів проблеми є низька поінформованість фахівців та самих дітей про їхні права. Так, 8 % дітей не знають жодного з прав, декларованих у Конвенції ООН про права дитини [6, с. 4].

Найбільш інтенсивно проблема домашнього насильства і жорстокого поводження з дітьми досліджувалася світовими науковцями в останній чверті минулого сторіччя. Проте нині як у вітчизняній, так і у світовій науці нема повного та єдиного понятійного апарату з даної проблематики, а через розбіжності в термінології результати досліджень часто неможливо порівнювати [7, с. 197; 8, с. 48].

У пропонованій статті розглядатимуться різновиди та причини жорстокого поводження з дітьми, а також випадки такої поведінки в українських сім'ях. Проаналізована інформація дозволяє робити узагальнення про необхідність змін у громадській думці та державній політиці щодо цього питання.

Жорстоке поводження з дітьми як соціальний феномен

Зауважимо, що у літературі концепти «насильство» і «жорстоке поводження» часто використовуються як взаємозамінні. Розглянемо визначення даних понять.

Як зазначено в українському законодавстві, насильство в сім'ї - це будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї щодо іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і завдають йому моральної шкоди, шкодять його фізичному чи психічному здоров'ю [9].

У законодавстві немає терміна «жорстоке поводження», проте він є у фахових словниках. Останні тлумачать його як заподіяння фізичної, психологічної, емоційної шкоди дитині шляхом умисних дій, а також недбале ставлення батьків, вихователів чи інших осіб, що шкодить розвитку дитини» [10].

Таким чином, насильство завжди передбачає примусові дії всупереч волі іншого. Жорстоке поводження включає, крім різних видів насиль-

ства, недбале ставлення, яке не є примусом, а є, скоріше, бездіяльністю, невиконанням батьківських обов'язків. Тому, на мою думку, доречніше використовувати узагальнене поняття «жорстоке поводження з дітьми», оскільки воно є ширшим.

Виділяють такі різновиди жорстокого поводження з дітьми: фізичне, сексуальне, психологічне, економічне насильство та недбале ставлення [2, с. 22; 9].

Фізичне насильство (фізична жорстокість) - умисне нанесення дитині батьками чи особами, які їх замінюють, травм, тілесних ушкоджень (побої, ляпаси, укуси, припалювання гарячими предметами, спроби удушення чи потоплення), що може призвести або призвело до смерті, порушення фізичного чи психічного здоров'я та розвитку дитини [9; 10]. Фізичне насильство включає також залучення дитини до вживання наркотичних й алкогольних речовин, примушування до вживання отруйних речовин чи медичних препаратів, що викликають одурманення [11].

Сексуальне насильство (сексуальна жорстокість) - це використання дитини для задоволення сексуальних потреб чи отримання вигоди шляхом використання як сексуального партнера для інших [11].

Психологічне (емоційне) насильство (психологічна жорстокість) - це постійний чи періодичний вплив на психіку дитини шляхом словесних образ чи погроз, переслідування, залякування, безпідставних звинувачень, що призводить до невпевненості, нездатності себе захистити, завдає шкоди психічному здоров'ю дитини [9; 10]. До даного виду жорстокого поводження також належать: приниження гідності дитини, демонстрація нелюбові, постійна критика, провокування тривоги і страху, висміювання, обман (внаслідок чого дитина втрачає довіру до дорослих), вимоги, що не відповідають віковим можливостям дитини [11].

Економічне насильство (експлуатація) - це крадіжка, умисне позбавлення можливості фінансового контролю чи коштів, на які постраждалий має передбачене законом право, що може призвести до його смерті, викликати порушення фізичного чи психічного здоров'я. До економічної експлуатації належить і використання дитячої праці з метою отримання прибутків [9; 12].

Недбале ставлення до дитини - це відсутність з боку батьків забезпечення належних умов, потрібних для здорового розвитку дитини, що включають наявність достатнього харчування,

одягу, житла, виховання, освіти, медичної допомоги; а також відсутність уваги, залишення дитини без нагляду, внаслідок чого вона може стати жертвою нещасного випадку. Може виникати як через об'єктивні причини (бідність, психічні хвороби батьків, їх недосвідченість), так і без них [11].

Дослідники наголошують, що подібні прояви жорстокого поводження рідко трапляються у чистому вигляді: зазвичай, діти зазнають кількох видів жорстокості [2, с. 22; 13, с. 153].

За існуючими теоріями чинники жорстокого поводження поділяються на психологічні та соціальні. Прибічники психологічних теорій зосереджують увагу на психологічних чинниках ризику - схильності до насильства батьків та особливостях дітей, що можуть провокувати жорстоке поводження.

Так, батьки можуть бути схильні до жорстокого поводження з дітьми через вживання алкоголю чи наркотиків, психічні розлади, агресивність, відсутність самоконтролю, низьку самооцінку. Жорстоке поводження з дітьми може бути для них способом самоствердження за рахунок слабших. Дослідники доводять, що наявність у батьків власного досвіду жорстокого поводження у дитинстві є важливим фактором ризику. Генераційне відтворення жорстокого поводження полягає в тому, що батьки виховують дітей так само, як виховували їх самих [2, с. 32; 14, с. 89]. До особливостей дітей, що можуть провокувати жорстоке поводження, належать недосвідченість, хворобливість, небажаність дитини. Ризик жорстокого поводження існує для дітей з фізичними чи розумовими вадами, оскільки вони є більш залежними від батьків, мають менше контролю над життям [2, с. 30; 15, с. 99].

Теорії соціальної причинності розглядають зовнішні чинники, що впливають на виникнення насильства, а саме - культурні норми, бідність, безробіття, соціальна ізоляція, низький освітній рівень тощо.

До соціальних факторів ризику відносять втрату підтримки одного з подружжя, нестачу часу у працюючих батьків для виховання дитини, низький рівень освіти, безробіття, житлові проблеми [2, с. 32; 7, с. 200]. На думку дослідників, існує зв'язок між бідністю і жорстоким поводженням з дітьми, незадовільні фінансові умови призводять до експлуатації дітей [16, с. 57]. До соціальних факторів, що впливають на жорстоке поводження з дітьми, належать такі соціально-демографічні характеристики сімей,

як відсутність одного з батьків (неповна сім'я), наявність мачухи чи вітчима.

Загалом, жорстоке ставлення до дітей - результат взаємодії багатьох чинників, до уваги слід брати як кожную дитину зокрема, так і її батьків, їхні психологічні характеристики та соціальні чинники, які впливають на сім'ю.

Діти, які зазнають жорстокого поводження, переживають психічну травму, внаслідок якої вони розвиваються з певними особистісними, емоційними та поведінковими особливостями. Дослідники даної проблеми переконані, що пережите у дитинстві насильство пов'язане з формуванням у майбутньому певних особистісних розладів. Діти, які зазнали будь-якого виду жорстокого поводження, мають більше емоційних та поведінкових проблем, труднощів з навчанням порівняно з дітьми із сімей, де насильство відсутнє [17, с. 156], жорстоке поводження перешкоджає здоровій соціалізації дитини [18, с. 82]. Негативними наслідками жорстокого поводження є прагнення ізолюватися від суспільства, проблеми з навчанням, нездатність контролювати свою поведінку, невпевненість, почуття тривоги, гніву, стійкі дитячі страхи, порушення контактів з дорослими, розвиток депресії та почуття неповноцінності [11; 18, с. 83].

Спеціалісти наголошують на потребі профілактики жорстокого поводження. На думку Е. Доннеллі, попередження жорстокого поводження з дітьми складається з:

первинної профілактики, спрямованої на з'ясування соціальних причин жорстокого поводження з дітьми (зокрема, насильство в медіа, бідність, необізнаність населення про права дітей);

вторинної профілактики, спрямованої на «групи ризику» (наприклад, молоді сім'ї, батьки, що самі пережили насильство, сім'ї у стані кризи), з метою зменшення чи усунення факторів ризику (відсутність навичок виховання дітей, нерозуміння процесу розвитку дитини тощо);

третинної профілактики (лікування), спрямованої на людей, які вже жорстоко поводитися з дітьми; стратегії припинення і неповторення жорстокого поводження [19, с. 579].

Крім того, потрібно вдосконалити систему раннього виявлення випадків та оцінки ситуації у сім'ях у разі підозри на жорстоке поводження. Важлива й просвіта батьків щодо вікових особливостей дітей, навчання методам ефективного спілкування, конструктивного вирішення конфліктів, надання інформації про права дітей [18, с. 86].

Вивчення випадків жорстокого поводження з дітьми в сім'ях

У вересні 2003 р. Державний інститут проблем сім'ї та молоді провів дослідження «Становище дітей в Україні: проблема жорстокого поводження з ними». Воно складалося з двох частин: вивчення думки експертів щодо проблеми жорстокого поводження з дітьми та шляхів її вирішення; вивчення випадків, коли діти зазнали жорстокого поводження.

Для вивчення жорстокого поводження з дітьми застосовували якісні методи дослідження. Важливо було вивчити не масштаб, обсяг чи поширеність даного явища, а розкрити його значення, зміст, зрозуміти глибинні причинно-наслідкові зв'язки між явищами. Для дослідження фактів жорстокого поводження з дітьми використали метод вивчення випадків (case-study). Для збору даних провели напівструктуровані інтерв'ю з дітьми та особами з їхнього оточення.

Нижче представлено результати якісного аналізу вивчення чотирьох випадків жорстокого поводження з дітьми в сім'ях (курсивом подано цитати з висловлювань респондентів).

Прояви жорстокого поводження з дітьми

За визначенням дітей, жорстоке поводження з ними виявлялося в такому: коли батьки б'ють; кричать без приводу, сварять; примушують виконувати тяжку роботу; принижують перед друзями; змушують дитину приймати наркотики; примушують дитину жебракувати; коли не задовольняються важливі потреби дітей: *«Коли дитині нема що їсти, їй потрібен одяг»*.

У всіх чотирьох випадках діти зазнавали фізичної жорстокості, батьки чи інші родичі їх били. Причому в трьох випадках побиття були надзвичайно жорстокими:

«Батько бив тим, що попадало під руку», «кабелем», «по ногах, по спині» (Т.);

«Бабуся побила взагалі дуже сильно, пальці між: двері, потім руки перев'язали паском солдатським таким великим, і по ятках потім мама була» (К.).

В одному випадку батьки обмежували свободу дитини — зачиняли на балконі на цілий день, не впускали до квартири, коли їх не було вдома.

Сексуальну жорстокість було доведено в одному випадку (батько згвалтував доньку). Проте зі слів осіб з оточення дітей, ще дві дівчини стикалися з сексуальними домаганнями, але достовірно про даний факт невідомо.

У трьох випадках зафіксоване недбале ставлення до дітей, зневажання їхніх прав з боку батьків. Так, часто діти не мали належного харчування, їм доводилося голодувати. Т. часто їла лише те, *«що знайдеться»*, а іноді голодувала. В. у притулку *«після того як поїсть, може з їсти дві-три порції, і їла б ще»*. Вихователі роблять висновок, що батько не годував її і дівчина голодувала. О. жила сама і часто не мала продуктів харчування і грошей для їх придбання. В одному випадку дитина не отримувала потрібної медичної допомоги, її не лікували, коли вона хворіла.

У всіх випадках діти зазнавали і психологічної жорстокості: батьки кричали на них, ображали, вживали нецензурні вирази, звинувачували у крадіжках, налаштовували проти дитини вчителів.

Причини жорстокого поводження з дітьми

У трьох випадках однією з причин жорстокого поводження з дітьми було вживання батьками дітей алкоголю:

«Він вип'є і починає: ти не так те зробила, ти не так те... і пішло поїхало» (Т.);

«Батько не тепер став пити, а він пив дуже довго і дуже сильно» (В.);

До інших причин належать *«низький рівень культури»* (у двох випадках), порушення психіки батька (один випадок), невміння членів сім'ї вирішувати конфлікти ненасильницьким шляхом (в одному випадку).

В одному випадку батько був безробітним і вихід своїй агресії знаходив у тому, що бив дружину і доньку.

Важко визначити причини жорстокого поводження в одному випадку. Він є нетиповим, ситуація дуже відрізняється від інших випадків: батьки не вживали психоактивних речовин, мають роботу, сім'я досить заможна. Проте з дитинства дівчина зазнавала жорстокого поводження. Люди, що оточують дитину, припускають, що причиною такого ставлення до доньки є економічні чинники, оскільки батьки дівчини думають лише про накопичення грошей і не бачать «користі» від доньки. Даний випадок свідчить, що жорстоко поводитися з дітьми можуть у будь-яких сім'ях, не лише бідних.

Сім'ї дітей, які зазнали жорстокого поводження

У трьох випадках діти росли лише з одним із батьків: у двох випадках - без матері, в одному -

без батька. У цих же трьох випадках батьки дітей мали фінансові проблеми, сім'ї були бідними. До того ж, у даних сім'ях є проблема, пов'язана із вживанням алкоголю. Батько В. гвалтував її, коли був п'яним, причому пив він, за словами сусідів, постійно і багато. Вітчим К. шукав привід, щоб побити її, після вживання алкоголю. Батька Т. оточення дівчини вважає залежним від алкоголю. Він бив дівчину, перебуваючи у стані сп'яніння.

У трьох випадках діти зазнавали жорстокого поводження від батька, у двох випадках матері жорстоко поводитися з дітьми (били дітей, не виконували свої обов'язки належним чином і зрештою повністю відмовилися від дітей). В одному випадку до дитини жорстоко ставилися також бабуся і вітчим.

*Обізнаність дітей про можливості
отримання захисту. Реакція осіб
та закладів, до яких дитина зверталася
по допомогу*

Троє дітей говорять, що не знали про можливості отримати допомогу і захист від жорстокого поводження. Лише одна дитина знала, що може звернутися до притулку. Проте мати переконана дочку, що «там всі голодранці, і будуть погано ставитися» до неї, і дівчинка не схотіла туди піти.

У всіх випадках про жорстоке поводження з дітьми знали їхні родичі. І діти в першу чергу зверталися по допомогу до баби з дідом. У трьох випадках родичі не надали потрібної допомоги дітям, не звернулися до жодної інстанції чи закладу, вчасно не повідомили про ситуацію в сім'ї. Лише в одному випадку бабуся і тітка намагалися захистити дівчину, зверталися до прокуратури, намагалися впливати на батька.

У трьох випадках про жорстоке поводження з дітьми було відомо сусідам. У двох випадках вони намагалися вплинути на батьків, у одному — не втручалися у сімейні справи, не звертали уваги на факт жорстокого поводження. Лише в одному випадку сусіди повідомили офіційну установу (написали колективного листа до державної районної адміністрації) про жорстоке поводження з дитиною.

У трьох випадках школа могла надати допомогу дітям. В одному випадку класний керівник повідомив міліцію про сексуальне насильство над дитиною після звернення бабусі дівчини. До цього часу школа не втручалася у життя родини, хоча вчителям було відомо про недбале ставлення до дівчини, про затримку її психічного

розвитку. В одному випадку вчителька після отримання подарунків від вітчима дівчини почала звинувачувати саму дитину. Лише в одному випадку вихователька школи-інтернату постійно намагалася вплинути на батьків дівчини, зверталася до служби у справах неповнолітніх.

У трьох випадках діти чи їх оточення зверталися по допомогу до міліції. У двох випадках діти та їх оточення говорять, що працівники міліції відіграли надзвичайно важливу роль у захисті від жорстокого поводження. Тільки в одному випадку міліцією не було вжито заходів, хоча вони відвідували сім'ю, склали акт, та на цьому все припинилося. У цьому ж випадку про жорстоке поводження з дитиною було добре відомо і органам прокуратури, проте відповідної реакції не було. На думку осіб з оточення дитини, батьки давали хабарі працівникам різних служб, тому ніхто не реагував на звернення.

*Думка дітей щодо осіб та закладів,
які можуть надати допомогу*

Дві дівчини радять звертатися по допомогу до служб у справах неповнолітніх. А одна дівчина не знала, що до них можна звернутися, вона «думала, що це служба, де батьки скаржаться на дітей».

Три дівчини радять звертатися по допомогу до притулків: вони переконані, що це місце, де можуть допомогти та захистити.

Дві дівчини говорять, що по допомогу можна звернутися до родичів, сусідів та міліції.

Про існування телефону довіри знала лише одна дівчина, але вона не вірить, що там можуть допомогти. Ніхто з опитаних дітей не знав про існування соціальних служб для молоді.

Троє дітей говорять, що в разі потреби не зверталися б до вчителів. Діти не довіряють їм, оскільки вважають, що ті «всерозкажуть батькам», взагалі «нічого не зроблять», крім того, «всі вчителі - пліткарки». Двоє дівчат не зверталися б і до шкільних психологів, оскільки не довіряють їм.

Допомога, яку отримали діти

У трьох випадках діти, вилучені з сімей, потрапили до притулків для неповнолітніх. Вони отримали психологічну підтримку, вирішуються питання щодо їхнього майбутнього (направлення до інтернату, отримання освіти чи працевлаштування). Одна дівчина на момент опитування проживала в сім'ї подруги, її батьки не були позбавлені батьківських прав, хоча при цьому відмов-

лялися утримувати доньку та піклуватися про неї. Державні інституції не допомогли дівчині.

Таким чином, у наведених випадках державні інституції, що повинні надавати допомогу і захищати дітей, які зазнають жорстокого поводження, не достатньо добре виконували свої обов'язки. У трьох випадках батьків так і не було притягнуто до відповідальності за невиконання батьківських обов'язків та порушення прав дитини. Лише у випадку зґвалтування відбувся судовий процес і батька було визнано психічно хворим.

Висновки

Жорстоке поводження з дітьми в сім'ях, що включає фізичне, сексуальне, психологічне, економічне насильство та недбале ставлення, є результатом взаємодії багатьох чинників. Ця соціальна проблема порушує права дітей, визначені у міжнародному та вітчизняному законодавствах, і потребує втручання відповідних державних інституцій. Негативний вплив жорстокого поводження на розвиток дитини зумовлює потребу профілактичної роботи, спрямованої як на групи ризику, так і на зміну громадської думки щодо домашнього насильства загалом.

Дослідження «Становище дітей в Україні: проблема жорстокого поводження з ними», проведене 2003 р., в цілому засвідчило, що діти в українських родинах необізнані щодо можливостей захисту від жорстокого поводження і отримання допомоги. Випадки, описані в статті, свідчать, наскільки низькою є обізнаність населення про права дітей і відповідальність за їх порушення (сусіди і родичі знали про факт жорстокого поводження, але не реагували). Отже, інформаційно-роз'яснювальна робота серед населення,

поширення інформації про права дитини, можливості отримання допомоги конче потрібні.

Матеріали інтерв'ю також свідчать про недовіру дітей до вчителів, небажання звертатися до них по допомогу, а з іншого боку - про позицію невтручання з боку вчителів. Тоді як у США більшість повідомлень про жорстоке поводження з дітьми надходить від вчителів [7, с. 198], оскільки вони бачать дитину майже щодня, мають можливість спостерігати за її станом. Отже, постає потреба просвітницької діяльності в українських школах, залучення вчителів до профілактики жорстокого поводження з дітьми.

Аналізуючи дані інтерв'ю, можна констатувати бездіяльність українських інституцій та служб, які відповідають за захист прав дітей, допомогу неблагополучним родинам тощо. Внаслідок жорстокого поводження діти виявляються незахищеними, втрачають житло, отримують психологічну травму, а їхні батьки не несуть за це відповідальність.

З огляду на результати дослідження можна говорити, що для вирішення проблеми жорстокого поводження з дітьми в сім'ях державна політика в Україні має бути спрямована на:

інформування дітей та фахівців (вчителів, дільничних інспекторів, медичних працівників) про права дітей та відповідальність за їх порушення;

зміну ставлення суспільства до проблеми домашнього насильства, зокрема жорстокого поводження з дітьми;

поліпшення координації дій органів та закладів системи надання допомоги дітям, які зазнають насильства;

соціальну підтримку неблагополучних сімей для попередження жорстокого поводження з дітьми.

1. *Лауретис Т. де.* Риторика насилья. Рассмотрение репрезентации и тендера // Антология тендерных исследований: Сб. пер. / Сост. и комментарии Е. И. Гаповой, А. Р. Усмановой.- Минск: ПроPILE, 2000.- С. 347-372.
2. *Асанова Н. К.* Жестокое обращение с детьми: основные методологические вопросы, практические и правовые аспекты // Руководство по предупреждению насилия над детьми / Под ред. Н. К. Асановой.- М.: ВЛАДОС, 1997.-С. 16-45.
3. *Томас Дж. Н., Рожерс К. М.* Сексуальное злоупотребление детьми: находки и клиническая оценка // Руководство по предупреждению насилия над детьми / Под ред. Н. К. Асановой.- М.: ВЛАДОС, 1997.- С. 78-89.
4. *Нагаев В. В.* Преступления против половой неприкосновенности несовершеннолетних: психологическая экспертиза и правовая защита // Вестник психосоциальной и коррекционно-реабилитационной работы.- М.: Консорциум «Социальное здоровье России», 1998.-№4.-С. 59-79.
5. *Агаркова Н. Г.* Проблема жестокости у школьном среднем возрасте // Социально-правовой захист молоді: 36 наук, статей.- Ужгород, 2002.- С. 6-12.
6. *Балакірева О., Бабак О.* Права дітей в Україні // Соціальна політика і соціальна робота.- 2001.- № 1.- С. 3-8.
7. *Кинард Э. М.* Дети, страдающие от плохого обращения // Энциклопедия социальной работы: В 3 т.- М., 1993.-Т. 1.- С. 197-202.
8. *Parton N.* Child Protection: Risk and the Moral Order.- London: Macmillan Press, 1997.- 276 p.
9. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15.11.2001 № 2789-ІІ.
10. Реабилитация социально дезадаптированных детей и подростков: Краткий словарь для сотрудников специализированных учреждений социальной реабилитации

- несовершеннолетних. М., 1998.—
<http://www.kuzbassnet.ru/social/kopilka/liter/slovar.htm>
11. Сафонова Т. Я., Цымбал Е. И. Жестокое обращение с детьми и его последствия / Жестокое обращение с детьми: сущность, причины, социально-правовая защита.- М., 1993.-
<http://home.tula.net/tgpu/Bschool/Rights/rights3.htm>
 12. World Health Organization: Child Abuse and Neglect -
http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/neglect/en/
 13. Seagull E. A. W. Family Assessment // The Battered Child / Ed. by M. E. Heifer, R. S. Kempe, R. D. Krugman.- 5th ed.- Chicago: University of Chicago Press, 1997.- P. 150-174.
 14. Словарь-справочник по социальной работе / Под ред. Е. И. Холостовой.- М.: Юрист, 2000.- 424 с.
 15. Doyle C. Child Sexual Abuse: a guide for health professionals.- London: Chapman and Hall, 1994.- 290 p.
 16. Garbarino J. The Role of Economic Deprivation in the Social Context of Child Maltreatment. // The Battered Child / Ed. by M. E. Heifer, R. S. Kempe, R. D. Krugman.- 5th ed.- Chicago: University of Chicago Press, 1997.- P. 49-60.
 17. Жестокое обращение с детьми / Сост. Симпсон В. // Социально-психологические и медицинские аспекты жестокости.- К.: Сфера, 2002.- № 1 (2).- С. 148-157.
 18. Козаловская А. С. Вопросы профилактики семейного насилия и жестокого обращения с детьми // Вестник психосоциальной и коррекционно-реабилитационной работы.- М.: Консорциум «Социальное здоровье России», 2002.- № 3.- С. 82-86.
 19. Donnelly A. C. An Overview of Prevention of Physical Abuse and Neglect // The Battered Child / Ed. by M. E. Heifer, R. S. Kempe, R. D. Krugman.- 5th ed.- Chicago: University of Chicago Press, 1997.- P. 579-593.

Irina Podsevak

CHILD MALTREATMENT IN UKRAINIAN FAMILIES: CAUSES AND EXAMPLES

In the article the problem of child maltreatment is examined. Major causes of child abuse and neglect are determined, the influence of maltreatment on growth and development of child is briefly reviewed. Presented findings of case study on child maltreatment in Ukrainian families are grounds to conclusion about necessity of social policy changes in the field of child protection.